

НАСИМ НИКЪЛЪС ТАЛЕБ

АНТИКРЕХКОСТ

Как да извлечем ползи
от хаоса

АНТИКРЕЖКОСТ

Първо издание

Автор: Насим Никълъс Талеб

Превод: Драгомира Паунова, Стефан Георгиев

Редактор: Станислава Първанова

Коректор: Ангелина Вълчева

Дизайн на корицата: Светлозар Петров

Предпечатна подготовка: Таня Петрова

Формат 60/90/16

Copyright © 2012 by Nassim Nicholas Taleb

All rights reserved.

Taleb, Nassim. Antifragile: things that gain from disorder

Published in the United States by Random House,

an imprint of The Random House Publishing Group,

a division of Random House, Inc., New York.

ISBN 978-1-4000-6782-4

www.atrandom.com

Всички права запазени. Някоя част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана, съхранявана в информационна база данни, копирана или предавана с каквито и да са технически средства – електронни, механични, фотокопирни, записващи или други, без предварително писмено разрешение на ИК „ИнфоДАР“ ЕООД.

© Издателска къща „ИнфоДАР“ ЕООД - София, 2013

ISBN: 978-954-761-532-8

Посетете нашия сайт на адрес:

www.infodar.com

На Сара Джоузефин Талѐб

Съдържание

Пролог	17
I. Как да обичаш вятъра	17
II. Антикрежкост	17
<i>Непрогнозиране</i>	19
<i>Липса на антикрежкост</i>	19
<i>Облагодетелстване за сметка на другите</i>	20
III. Противоотровата срещу Черния лебед	21
<i>Устойчивото не е достатъчно устойчиво</i>	23
<i>За измеримостта на (някои от) нещата</i>	24
<i>Окрежкостителят (Fragilista)</i>	25
<i>Когато простото е по-сложно</i>	27
IV. Тази книга	28
<i>(Доста щастливото) Семейство на безредието</i>	30
<i>Само една книга</i>	31
<i>Няма цена, няма убеждения</i>	32
<i>Ако виждате нещо</i>	33
<i>Дефосилизиране на нещата</i>	34
V. Организация	36
Приложение: Триадата или карта на света и нещата съобразно трите качества	39
<i>Нещата вървят по три</i>	40
<i>Триадата на практика</i>	41
КНИГА I АНТИКРЕЖКОТО: ВЪВЕДЕНИЕ	49
ГЛАВА 1 Между Дамокъл и Хидра	51
Половината неща в живота нямат име	51
Моля, обезглавете ме	53
<i>Относно необходимостта от наименование</i>	55
Протоантикрежкост	57
Независимостта от областта е зависима от областта	60

ГЛАВА 2 СВРЪХКОМПЕНСАЦИЯ И СВРЪХРЕАКЦИЯ НАВСЯКЪДЕ	63
Как да спечелим конно състезание	65
<i>Антикрехките отговори като излишество</i>	67
Относно антикрехкостта на бунтовете, любовта и други неочаквани печеливши от стреса	72
<i>Моля, забранете книгата ми: Антикрехкостта на информацията</i>	74
<i>Намерете си друга работа</i>	77
ГЛАВА 3 КОТКАТА И ПЕРАЛНЯТА	81
<i>Комплексът</i>	83
Стресовите фактори са информация	84
<i>Не и отново равновесие</i>	89
Престъпления срещу деца	90
<i>Наказани с превода</i>	91
<i>Туристификация</i>	92
<i>Тайната жажда за промяна</i>	93
ГЛАВА 4 ОНОВА, КОЕТО МЕ УБИВА, ПРАВИ ДРУГИТЕ ПО-СИЛНИ	95
Многослойна антикрехкост	95
<i>Еволюция и непредвидимост</i>	96
<i>Организмите са популации и популациите са организми</i>	102
Благодарим ви, грешки	103
<i>Да се учим от грешките на другите</i>	104
<i>Как да станеш Майка Тереза</i>	106
Защо общото мрази индивидуалното	107
Това, което не ме убива, убива другите	109
<i>Аз и ние</i>	110
<i>Национален ден на предприемача</i>	113
КНИГА II СЪВРЕМЕННОСТ И ОТРИЧАНЕ НА АНТИКРЕХКОСТТА	115
<hr/>	
ГЛАВА 5 СУК И ОФИС СГРАДА	117
Два вида професии	117
<i>Ленин в Цюрих</i>	120

Вариации от долу нагоре	123
Далече от Екстремистан	127
<i>Големият проблем с пуйката</i>	129
Дванайсет хиляди години	131
<i>Война, затвор или и двете</i>	133
<i>Рах Романа</i>	134
<i>Във война или без война</i>	136
ГЛАВА 6 КАЖЕТЕ ИМ, ЧЕ ОБИЧАМ (ИЗВЕСТНА ДОЗА) СЛУЧАЙНОСТ	139
Гладни магарета	141
<i>Политическо закаляване</i>	143
Бомбата с часовников механизъм, наречена стабилност	146
<i>Втората стъпка: спасяват ли (малките) войни животи?</i>	146
<i>Какво да кажем на създателите на външна политика</i>	147
Какво наричаме съвременност?	149
ГЛАВА 7 НАИВНА НАМЕСА	153
Намеса и ятрогения	154
<i>На първо място: не вреди!</i>	156
<i>Обратното на ятрогенията</i>	157
<i>Ятрогения по върховете</i>	158
<i>Може ли кит да лети като орел?</i>	161
<i>Да не правим нищо</i>	162
<i>Ненаивен интервенционизъм</i>	164
Възхвала на протакането – фабиански тип	167
Невротизъм в промишлени съотношения	171
<i>Законен начин за убиване на хора</i>	173
<i>Невротичност, предизвикана от медиите</i>	175
Държавата може да помогне – когато е некомпетентна	176
<i>Франция е в по-голямо безредие, отколкото си мислите</i>	178
<i>Швеция и „твърде много“ държава</i>	180
Объркването за катализатора като причина	181

ГЛАВА 8	ПРЕДВИЖДАНЕТО КАТО ДЕТЕ НА СЪВРЕМЕННОСТТА	183
	<i>Г-жа Бре има конкуренция</i>	184
	<i>Предвиждания</i>	185
	<i>Плюс или минус развалените зъби</i>	185
	<i>Идеята да станеш не-пуйка</i>	187
	<i>Без повече Черни лебеди</i>	189
КНИГА III НЕПРОРОЧЕСКО ВИЖДАНЕ ЗА СВЕТА		191
ГЛАВА 9	ДЕБЕЛИЯ ТОНИ И ОКРЕХКОСТИТЕЛИТЕ	193
	<i>Мързеливи другари пътешественици</i>	193
	<i>Колко е важен обядът</i>	194
	<i>Антикрехкостта на библиотеките</i>	195
	<i>За глупаците и не-глупаците</i>	198
	<i>Самота</i>	201
	<i>Какво може да предскаже непредсказателят</i>	202
ГЛАВА 10	„ИЗКАЧВАНЕ“ И „СНИЖЕНИЕ“ ЗА СЕНЕКА	203
	<i>Наистина ли е толкова сериозно?</i>	204
	<i>По-малък риск на снижението от живота</i>	205
	<i>Превръщането на стоицизма в емоционална устойчивост</i>	207
	<i>Опитомяване на емоциите</i>	209
	<i>Как да станем господари</i>	210
	<i>Основи на асиметрията</i>	211
ГЛАВА 11	НИКОГА НЕ СЕ ЖЕНЕТЕ ЗА РОКЗВЕЗДА	213
	<i>За необратимостта на счупените колети</i>	213
	<i>„Щангата“ на Сенека</i>	215
	<i>Счетоводителят и рокзвездата</i>	217
	<i>Далеч от златната среда</i>	219
	<i>Опитомяването на несигурността</i>	221

КНИГА IV НАЛИЧИЕТО И ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА ИЗБОР, ТЕХНОЛОГИИТЕ И ИНТЕЛИГЕНТНОСТТА НА АНТИКРЕХКОСТТА	225
Знаете ли наистина къде отивате?	225
<i>Телеологичната заблуда</i>	226
<i>Основният актив на Америка</i>	228
ГЛАВА 12 СЛАДКОТО ГРОЗДЕ НА ТАЛЕС	229
Избор и асиметрия	231
<i>Изборът на сладкото грозде</i>	232
<i>Събота вечер в Лондон</i>	233
<i>Наемът ви</i>	234
<i>Асиметрия</i>	235
<i>Нещата, които обичат разпределението</i>	235
Разбирането на Талес и на Аристотел	237
<i>Как да бъдеш глупав</i>	238
<i>Природа и избори</i>	239
<i>Рационалност</i>	241
<i>Животът е дълга гама</i>	242
<i>Древноримската политика обича избора</i>	244
<i>Следващо</i>	244
ГЛАВА 13 ДА УЧИШ ПТИЦИТЕ КАК ДА ЛЕЯТ	247
<i>Още веднъж, по-малкото е повече</i>	251
<i>Внимавайте с пролуката</i>	251
<i>Да търсиш и как грешките могат да бъдат инвестиции</i>	253
<i>Творчески и нетворчески разрушения</i>	255
Съветско-харвардският орнитологичен факултет	255
Епифеномен	259
<i>Алчността като причина</i>	260
<i>Развенчаването на епифеномена</i>	261
<i>Подбиране на факти (или заблудата на потвърждението)</i>	263
ГЛАВА 14 КОГАТО ДВЕ НЕЩА НЕ СА „ЕДНО И СЪЩО НЕЩО“	265
<i>Къде са стресовите фактори?</i>	266

<i>Изкуство заради изкуството, да учиш заради ученето</i>	267
<i>Изискани събеседници на вечеря.</i>	270
Заблудата със зеления дървен материал	272
<i>Как Дебелия Тони стана богат (и дебел).</i>	275
Конфлация.	276
Прометей и Епиметей.	279
ГЛАВА 15 ИСТОРИЯ, ПИСАНА ОТ НЕУДАЧНИЦИТЕ	285
<i>Доказателствата са пред нас</i>	290
<i>Като готвенето ли е?</i>	293
<i>Промислената революция</i>	297
<i>Правителствата трябва да влягат в нетелеологично мислене, а не в проучвания</i>	301
Случаят в медицината	303
<i>Антителеологичният аргумент на Мат Ридли.</i>	306
<i>Корпоративна телеология</i>	307
Обратният проблем на пуйката	309
<i>Да се провалиш седем пъти, плюс един или два.</i>	312
Шарлатанинът, академикът и хвърлящият прах в очите.	312
ГЛАВА 16 УРОК ПО БЕЗРЕДИЕ	317
Екологичното и лудическото	317
<i>Туристификацията на футболната майка</i>	318
Антикрехко образование (тип щанга)	320
ГЛАВА 17 ДЕБЕЛИЯ ТОНИ СПОРИ СЪС СОКРАТ	327
Евтифрон.	328
Дебелия Тони срещу Сократ	329
Първенството на дефинираното знание.	332
<i>Да бъркаш неразбираемостта с неинтелигентното</i>	333
<i>Традиция</i>	336
Разграничението глупак – неглупак.	339
<i>Крехкост, не вероятност.</i>	340
<i>Смесване на събития и експозиция</i>	341

Заклучение към Книга IV	341
<i>Какво ще се случи след това?</i>	342

КНИГА V НЕЛИНЕЙНОТО И НЕЛИНЕЙНОТО 345

Относно значението на таваните	346
--	-----

ГЛАВА 18 ЗА РАЗЛИКАТА МЕЖДУ ЕДИН ГОЛЯМ КАМЪК И ХИЛЯДА МАЛКИ КАМЪЧЕТА 349

Просто правило за откриване на крехкото	350
<i>Защо крехкостта е нелинейна?</i>	352
<i>Кога да се усмихваме и кога да се мръщим</i>	354
<i>Защо вдлъбнатото търпи вреди от събитията</i>	
<i>Черни лебеди?</i>	356
Трафикът в Ню Йорк	357
<i>Някой да се обади на общинските служители</i>	
<i>в Ню Йорк</i>	359
Когато повече е различно	361
<i>„Балансирано“ хранене</i>	361
<i>Тичай, не ходи</i>	362
Малкото може да бъде грозно, но то със сигурност	
е по-малко крехко	363
<i>Как да бъдете притискани.</i>	363
<i>Кервиел и Микро-Кервиел</i>	365
<i>Как да излизате от киното</i>	368
Проекти и предвиждания	369
<i>Защо самолетите не пристигат рано.</i>	369
<i>Войни, дефицити и дефицити</i>	372
Когато „ефективното“ не е ефективно	373
<i>Замърсяване и вреда за планетата</i>	374
<i>Нелинейността на богатството</i>	375
<i>Заклучение</i>	376

ГЛАВА 19 ФИЛОСОФСКИЯТ КАМЪК И НЕГОВАТА ПРОТИВОПОЛОЖНОСТ 377

Как да открием кой ще фалира.	377
<i>Идеята за положителната и отрицателната</i>	
<i>грешка на модела</i>	382

Как да загубиш баба си	383
А сега философският камък	386
<i>Как да превърнеш златото в кал –</i> <i>противоположността на философския камък</i>	389

КНИГА VI VIA NEGATIVA 391

<i>Къде е шарлатанинът?</i>	392
<i>Субтрактивното знание</i>	393
Отново шанги	396
<i>Малкото е повече</i>	396

ГЛАВА 20 ВРЕМЕ И КРЕХКОСТ 401

От Симонид до Йенсен	402
Да се научим да „изваждаме“	404
<i>Добрата технология</i>	408
Възрастта наопаки – Ефект на Линди	410
Някои умствени нагласи	415
<i>Неомания и Ефектът на напразното усилие</i>	416
Архитектурата и нелечимата неомания	419
<i>Огромните прозорци</i>	422
<i>Метрология</i>	423
Превръщане на науката в журналистика	424
Какво ще се случи	427
Пророците и настоящето	428
Кучето на Емпедокъл	430
<i>Кое не е разумно</i>	431

ГЛАВА 21 МЕДИЦИНА, КОНВЕКСНОСТ И НЕЯСНОТА 433

Как да спорим в спешния кабинет	435
Първи принцип на ятрогенията (емпиризмъ)	437
Втори принцип на ятрогенията (нелинейна връзка)	438
<i>Неравенството на Йенсен в медицината</i>	440
Скриване на доказателствата	442
<i>Безкрайната поредица от „пуешки ситуации“</i>	443
Неясната логика на природата	447

<i>Виновен или невинен</i>	448
<i>Да не знаеш що е биология: Феноменология</i>	449
<i>Древните са били по-хапливи</i>	452
<i>Как да „излекуваме” половината население</i>	453
<i>„Строгата математика” в медицината</i>	455
<i>След малко</i>	456
ГЛАВА 22 Да живееш дълго, но не прекалено дълго	457
Очаквана продължителност на живот и конвексност	457
<i>Субтракцията прибавя години към живота ви</i>	460
<i>Ятрогенията на парите</i>	464
<i>Религия и наивен интервенционизъм</i>	465
Сряда е, значи съм веган	466
<i>Конвексни ефекти и случайно хранене</i>	466
<i>Как да се самоизядеш</i>	469
<i>Лишен от разходка</i>	471
<i>Искам да живея вечно</i>	471
КНИГА VII МОРАЛЪТ НА КРЕХКОСТТА И АНТИКРЕХКОСТТА	473
ГЛАВА 23 Лично участие: антикрехкост и изборност	
ЗА СМЕТКА НА ДРУГИТЕ	475
<i>Хамурапи</i>	480
Свободният избор на говорещия	482
<i>Прогнозиране на случилото се</i>	485
<i>Синдромът „Стиглиц”</i>	487
<i>Проблемът с честотата или как да загубим спор</i>	491
<i>Правилното решение по грешна причина</i>	492
Древните и синдромът „Стиглиц“	494
<i>Да изгориш собствените си кораби</i>	495
<i>Как поезията може да ви убие</i>	495
<i>Проблемът на изолацията</i>	496
<i>Шампанското в социализма</i>	498
<i>С цялата душа</i>	499
Право на избор, антикрехкост и социална справедливост	500

<i>Свободният избор на Робърт Рубин</i>	501
<i>Кой Адам Смит?</i>	502
Антикрехкостта и моралът на (големите) корпорации	503
<i>Занаятчийи, маркетинг и евтина доставка</i>	506
<i>Лорънс Арабски или Майер Лански</i>	509
<i>Следва</i>	510
ГЛАВА 24 НАГАЖДАНЕ НА МОРАЛА КЪМ ПРОФЕСИЯТА	511
<i>Богатство без независимост</i>	512
Професионалистите и обществото	513
Моралното и законното	517
<i>Казуистиката като възможност</i>	519
Големите данни и изборът на изследвателя	522
Тиранията на общността	525
ГЛАВА 25 ЗАКЛЮЧЕНИЕ	527
ЕПИЛОГ	531
ОТ ПРЕРАЖДАНЕ КЪМ ПРЕРАЖДАНЕ	531
РЕЧНИК	533
ПРИЛОЖЕНИЕ I: Графична разходка из книгата	541
ПРИЛОЖЕНИЕ II (МНОГО СПЕЦИАЛИЗИРАНА МАТЕРИЯ) Къде повечето икономически модели причиняват крехкост на хората	555
Допълнителни бележки, последващи мисли и допълнителна литература	569
БИБЛИОГРАФИЯ	611
БЛАГОДАРНОСТИ	651

АНТИКРЕХКОСТ

Пролог

I. КАК ДА ОБИЧАШ ВЯТЪРА

Вятърът угася свещта и разгаря огъня.

Подобно е положението със случайността, неопределеността, хаоса: искате да ги използвате, а не да се криете от тях. Искате да сте огънят и да копнеете за вятъра. Това обобщава *несмиреното* отношение на автора към случайността и несигурността.

Ние не искаме просто да оцелеем при среща с несигурността, да се справим някак с нея. Ние искаме да преживеем несигурността и освен това, като определена група агресивни древноримски стоици, искаме последната дума да бъде наша. Целта е как да опитомим, дори как да надделеem, да овладеem невидяното, неразбираемото и необяснимото.

Как?

II. АНТИКРЕХКОСТ

Някои неща се облагодетелстват от шоковете: те разцъфтяват и израстват, когато са изложени на изменчивост, случайност, безредие, стресови фактори и любовни приключения, риск и несигурност. И въпреки всеобхватното присъствие на този феномен, не съществува дума, която да изразява точно противоположността на крехкостта. Нека да го наричаме антикрехкост.

Антикрехкостта е отвъд издръжливостта или устойчивостта. Издръжливият устоява на шоквете и остава такъв, какъвто е бил; антикрехкият става по-добър. Това качество можем да открием зад всичко, което е претърпяло промяна с времето: еволюцията, културата, идеите, революциите, политическите системи, технологическите иновации, културния и икономически успех, оцеляването в корпоративния свят, добрите рецепти (например за пилешка супа или стек със сос тартар с капка коняк), издигането на градове, култури, правни системи, екваториалните гори, резистентността на бактериите... дори собственото ни съществуване като биологичен вид на тази планета. Антикрехкостта определя границата между живото и органичното (или комплексното), да кажем, човешкото тяло и инертното – например физически обект като телбода на бюрото ви.

Антикрехкото обича случайността и несигурността, което означава (нещо от решаващо значение) и любов към грешките, към определен клас грешки. Антикрехкостта притежава изключителното качество да ни позволява да се справяме с непознатото, да вършим неща, без да ги разбираме, и при това да ги вършим добре. Да се изкажа по-агресивно: ние сме в много по-значителна степен по-добри в правенето, отколкото в мисленето, благодарение на антикрехкостта. Във всеки случай по-скоро бих бил тъп и антикрехък, отколкото изключително умен и крехък.

Лесно е да разглеждаме нещата около себе си като мярка за стресови фактори и изменчивост: икономическите системи, тялото ни, хранителния ни режим (диабетът и много подобни съвременни заболявания изглежда се свързват с липсата на случайност в храненето и отсъствието на стресовия фактор инцидентен глад), душата ни. Съществуват дори финансови договори, които са антикрехки – те са изрично изготвени така, че да се облагодетелстват от волатилността на пазара.

Благодарение на антикрехкостта разбираме по-добре крехкостта. По съвсем същия начин, по който не можем да подобрим здравето, без да ограничим болестта, или да увеличим богатството, без първо да намалим загубите, антикрехкостта и крехкостта са степени от един и същ спектър.

Непрогнозиране

Чрез разгадаването на механизмите на антикрежкостта можем да изградим системен и обширен „наръчник“ за непрогнозното вземане на решения в условия на несигурност и неопределеност в бизнеса, политиката, медицината и живота като цяло – навсякъде, където преобладава непознатото, във всяка ситуация, където има случайност, непредвидимост, неяснота или непълно разбиране на нещата.

Значително по-лесно е да разберем дали нещо е крежко, отколкото да предвидим настъпването на събитие, което може да му навреди. Крежкостта може да бъде измерена; рискът не е измерим (извън казиното или умовете на хората, които наричат себе си „експерти по риска“). Това предоставя решение за проблема, наречен от мен Черен лебед – невъзможността за изчисляване на рисковете от значителни, но редки събития и прогнозиране на осъществяването им. Усетът за щетите от изменчивостта се развива много по-лесно от предвиждането на събитието, което би причинило вредата. Ето защо предлагам да обърнем с главата надолу настоящите подходи към предвиждането, прогнозирането и управлението на риска.

Във всяка област или приложно поле предлагаме правила за придвижване от крежкост към антикрежкост посредством намаляването на крежкостта или укротяването на антикрежкостта. Освен това почти винаги можем да открием антикрежкостта (и крежкостта), като използваме прост асиметричен тест: всяко нещо, което се облагодетелства повече, отколкото претърпява загуби, в резултат от случайни събития (или определени шокове), е антикрежко; обратното е крежко.

Липса на антикрежкост

Критично погледнато, ако антикрежкостта е свойството на всички естествени (и комплексни) системи, които са оцелели, лишаването на тези системи от изменчивост, случайност и стресови фактори ще им навреди. Те ще залянеят, загинат или ще се взривят. Окрежкостили сме икономиката, здравето си, политическия живот, образованието, почти всичко... като потискаме случайността и изменчивостта. Както

един месец в леглото (за предпочитане с пълното издание на „Война и мир“ и всички 86 епизода на „Семейство Сопрано“) води до мускулна атрофия, така и комплексните системи биват отслабени и дори умъртвени, когато бъдат лишени от стресови фактори. Голяма част от съвременния ни, структуриран свят ни вреди с насочени от горе надолу политики и приспособления (наричани в тази книга „съветско-харвардски заблуди“), които извършват точно това: обида към антикрежкостта на системите.

Това е трагедията на съвременното: като в случая с невротичните свръхзакрилящи родители, тези, които се опитват да помогнат, често ни нараняват най-много.

Ако всичко, което се движи в посока от горе надолу води до крехкост и блокира антикрежкостта и растежа, всичко, което се осъществява в посока от долу нагоре, процъфтява при подходящото количество стрес и безредице. Процесът на откритие (или иновация, или технологичен прогрес) сам по себе си зависи повече от антикрежкото опитване на различни неща, от агресивното поемане на риск, отколкото от формалното образование.

Облагодетелстване за сметка на другите

Това ни довежда до най-големия окрехкостител на обществото и най-големия генератор на кризи: липсата на „лично участие“*. Някои стават антикрежки за сметка на други, като получават преимущество (или печалби) от изменчивостта, вариациите и безредието и излагат останалите на рисковете от загуби и вреди. И тази *антикрежкост–за сметка–на–крехкостта–на–другите* е скрита – като се има предвид слепотата на съветско-харвардските интелектуални кръгове за антикрежкостта, тази асиметрия рядко бива идентифицирана и (засега) никога преподавана. Освен това, както открихме по време на финансовата криза, която започна през 2008 г., тези експлозивни рискове за другите лесно се маскират благодарение на сложността на съвремен-

* „*Skin in the game*“ (ориг.) – израз, приписван на Уорън Бъфет, с който се означава закупуването от лицата, управляващи определено дружество, със собствени средства на акции от същото дружество, като сигнал за доверие към инвеститорите. – Бел. прев.

ните институционални и политически дела. Докато в миналото рисковете поемаха единствено хората с високо обществено положение, които понасяха отрицателните страни от действията си, и героите, които го правеха в името на останалите, днес се случва точно обратното. Свидетели сме на издигането на нова класа от герои „наопаки“, тоест бюрократи, банкери, посещаващи Давос членове на МАССИИП (Международната асоциация на случайно споменаващите имена на известните си познати) и хора от академичните среди с твърде много власт и твърде малко отговорност и/или отчетност. Те си играят хазартно със системата, а гражданите плащат цената.

В никой друг исторически момент не е имало толкова много непоемащи риск субекти, които без да се излагат лично на риск, упражняват твърде значителен контрол.

Основното етично правило гласи следното: Да не се сдобиваш с антикрехкост за сметка на чуждата крехкост.

III. ПРОТИВООТРОВАТА СРЕЩУ ЧЕРНИЯ ЛЕБЕД

Искам да живея щастливо в свят, който не разбирам.

Черните лебеди (с главни букви) са едромасабни, непредвидими и нередовни събития със значителни последици, непредвидени от определен наблюдател и този неспособен да ги предвиди субект бива наричан най-общо „пуйката“, когато е едновременно изненадан и пострадал от тези събития. Твърдя, че голяма част от историята е сътворена от събития, тип „Черен лебед“, докато ние се тревожим за фината настройка на вижданията ни за обикновеното и така разработваме модели, теории или изображения, които не могат да ги проследят или да измерят възможността за такива шокове.

Черните лебеди мамят умовете ни, като ни карат да усещаме, че „донякъде“ или „почти“ сме ги предвидили, защото те могат да се обяснят със задна дата. Не осъзнаваме ролята на тези лебеди в живота поради илюзията за предвидимост. Животът в много по-голяма степен прилича на лабиринт, отколкото паметта ни го показва – умовете ни участват в играта да превръщат историята в нещо гладко и линейно, което ни кара да подценяваме случайността. Когато обаче я

видим, ние се плашим от нея и реагираме непремерено. Поради този страх и жажда за ред, някои човешки системи, чрез разрушаване на невидимата и недотам видимата логика на нещата, са склонни да се излагат на вредите, причинени от Черните лебеди и почти никога да не извличат никаква полза. Получавате псевдоред, когато търсите ред; получавате мярка за ред и контрол само когато приемете случайността.

Комплексните системи са пълни с взаимозависимости, които са трудни за откриване, и с нелинейни отговори. „Нелинеен“ означава, че когато удвоите дозата, да кажем, от лекарство или когато удвоите броя на работниците във фабрика, не получавате първоначалния резултат, умножен по две, а много повече или много по-малко. Две седмици във Филадельфия не са два пъти по-приятни от една – проверил съм. Когато отговорът е начертан като графика, той не приема вида на права линия („линеен“), а по-скоро изглежда като крива. В такава среда простите причинно-следствени асоциации не са на мястото си; трудно е да се види как функционират нещата, като се разглеждат отделни части.

Създадените от човешка ръка комплексни системи са склонни да развиват каскади и безконтролни вериги от реакции, които намаляват, дори премахват, предвидимостта и причиняват неимоверни по размах събития. Така че технологичните познания може да нарастват в съвременния свят, но, парадоксално, това прави нещата в много по-голяма степен непредвидими. Днес поради причини, свързани с нарастването на изкуственото, отдалечаването от наследените и природните модели и загубата на стабилност, поради усложнения дизайн на всичко, ролята на Черните лебеди нараства. Нещо повече, жертви сме на ново заболяване, наричано в тази книга „неомания“, което ни кара да градим Чернолебедов системомуязвим „прогрес“.

Неприятна страна на проблема с Черния лебед – всъщност основният проблем, който често се пропуска, е, че последиците от редките събития просто не могат да бъдат пресметнати. Знаем много по-малко за наводненията, които настъпват веднъж на сто години, отколкото за тези, които се случват на всеки пет години – грешката в модела набъбва, когато имаме работа с малки вероятности. *Колкото*

по-рядко е събитието, по-малко го контролираме и по-малко знаем за честотата му. Колкото по-рядко е събитието, толкова по-уверени стават тези „учени“, въввлечени в предвиждането, моделирането и използването на *PowerPoint* за презентации с уравнения на многоцветен фон по конференции.

Много помага фактът, че благодарение на стабилността си Майката Природа е най-добрият експерт по редки събития и най-добрият мениджър на Черни лебеди; тя е успяла да просъществува през милиардите си години без командни и контролни инструкции от получил образованието си в Бръшляновата лига директор, назначен от комисия по подбор на персонала. Антикрежкостта не е просто противоотровата на Черния лебед; да я разбираме ни прави по-малко интелектуално страхливи при приемането на ролята на тези събития като необходими за историята, технологията, познанието, всичко.

Устойчивото не е достатъчно устойчиво

Да обърнем внимание на факта, че Майката Природа не е само „безопасна“. Тя агресивно разрушава и замества, подбира и преустройва. Когато става въпрос за случайни събития, „устойчив“ определено не е достатъчно добро. В дългосрочен план всичко, което страда дори от съвсем дребна уязвимост, се разрушава под безпощадната сила на времето – и все пак планетата ни съществува от може би четири милиарда години и очевидно само устойчивостта не може да обясни това: имаме нужда от съвършена устойчивост, ако не искаме някоя мъничка пукнатина да доведе до срив на системата. Като имаме предвид непостижимостта на съвършената устойчивост, ние се нуждаем от механизъм, посредством който системата да се възстановява постоянно, като се възползва, а не страда, от случайните събития, непредвидимите шокове, стресовите фактори и променчивостта.

Антикрежкото печели в дългосрочен план от прогнозните грешки. Ако проследите тази идея до логичното ѝ заключение, тогава много неща, които печелят от случайността, следва да доминират света днес, а нещата, които биват накърнявани от нея, би следвало да са изчезнали. Излиза, че е така. Живеем с илюзията, че светът

функционира благодарение на програмирания дизайн, университетските изследвания и бюрократичното финансиране, но съществуват убедителни – при това много убедителни – доказателства, че това е илюзия, илюзия, която наричам „учене на птиците как да летят“. Технологиата е резултат от антикрехкост, експлоатирана от тези, които поемат рискове под формата на набързо свършена работа и въз основа на метода „проба–грешка“, а ръководените от нърда идеи и проекти са затворени зад кулисите. Инженерите и мислителите разработват неща, а историческите книги се пишат от учени; така че ще трябва да усъвършенстваме историческите си тълкувания на растежа, иновациите и много други подобни неща.

За измеримостта на (някои от) нещата

Крежкостта е в много голяма степен измерима; не може да се каже същото за риска, най-вече за риска, който се свързва с редките събития.*

Казах, че можем да оценим, дори да измерим, крежкостта и антикрежкостта, като в същото време не можем да изчислим рисковете и вероятностите от шоковете и редките събития, независимо колко вещи и обиграни ставаме. Управлението на риска, във вида, в който се практикува, е изучаване на събитие, което ще се осъществи в бъдещето и само някои икономисти и други луди могат да твърдят, противно на всякакъв опит, че „измерват“ бъдещите въздействия на тези редки събития, а идиотите да ги слушат, противно на всякакъв опит и въпреки доказателствата от миналото за несъстоятелността на подобни твърдения. Крежкостта и антикрежкостта обаче са част от настоящите свойства на даден обект, на масичка за кафе, търговско дружество, икономически отрасъл, държава, политическа система. Може да открием крежкостта, да я видим, дори в много случаи да я измерим или най-малко да измерим сравнителната нестабилност с малка грешка, докато сравненията на риска (досега) са били ненадеждни. Не можете да заявите с каквато и да било степен

* С изключение на казината и някои тясно определени области като създадени от човека ситуации и конструкции. – Бел. авт.

на сигурност, че определено отдалечено събитие или шок е по-вероятно от друго (освен ако не обичате да се самозаблуждавате), но можете да заявите със значително по-голяма увереност, че даден обект или структура са по-крехки от други, в случай че настъпи определено събитие. Лесно можете да твърдите, че баба ви е по-крехка към резките промени в температурата в сравнение с вас, че в случай на политическа промяна някоя военна диктатура ще бъде по-крехка от Швейцария, че в случай на настъпване на криза определена банка би била по-крехка от друга банка или че при земетресение някоя калпаво построена съвременна сграда ще бъде по-крехка в сравнение с Шартрската катедрала. И най-важното – можете дори да предвидите кое ще издържи по-дълго.

Вместо разглеждане на риска (което е едновременно предвидимо и малодушно), аз проповядвам идеята за крехкостта, която не е предвидима и, за разлика от риска, съществува интересна дума, която може да опише функционалната ѝ противоположност – немалодушната идея за антикрехкост.

За измерването на антикрехкостта съществува рецепта, подобна на тази за създаването на философския камък, използваща кратко и опростено правило, което ни позволява да я откриваме в различни области, от здравето до изграждането на общества.

Несъзнателно използваме антикрехкостта в практическия живот, а съзнателно, особено в интелектуалния живот, я отхвърляме.

Окрехкостимелям (Fragilista)

Идеята ни е да избягваме взаимодействието с неща, които не разбираме. Добре, някои хора са склонни към обратното. Окрехкостителят принадлежи към тази категория хора, които обикновено носят костюм и вратовръзка, често и в петък; той посреща шегите ви с ледено достойнство и е вероятно още докато е млад, да започне да има проблеми с гърба поради постоянното седене на бюро, седене в самолета и четене на вестници. Често участва в странен ритуал, понякога наричан с общоприетото име „заседание“. В допълнение към тези черти, има навика да смята, че това, което не вижда, го няма или че това,

което не разбира, не съществува. В същината си е склонен да бърка непознатото с несъществуващо.

Той се поддава на *съветско-харвардската заблуда*, (ненаучното) надценяване на обхвата на научното познание. Поради тази заблуда се превръща в това, което се нарича *наивен рационалист*, *рационализатор* или понякога просто *рационалист*, понеже смята, че причините, скрити зад нещата, са автоматично достъпни за него. И нека не бъркаме рационализирането с рационалното – двете неща почти винаги са коренна противоположност едно на друго. Извън областта на физиката и по принцип в комплексните области, причините, скрити зад нещата, имат свойството да не бъдат съвсем очевидни за нас и в още по-малка степен за окрехкостителите. Качеството на естествените неща да не се обясняват в наръчници на потребителя, уви, не е голяма пречка: някои окрехкостители сами ще напишат ръководство за употреба, благодарение на собственото си определение за „наука“.

Така че благодарение на окрехкостителите, съвременната култура все повече и повече допринася за развиването на слепота към загадъчното, непроницаемостта, това, което Ницше определя като „дионисиево“ в живота.

Или, ако преведем Ницше на недотам поетичния, но в никакъв случай не по-малко проникателен бруклински жаргон, това нашият герой Дебелия Тони нарича „игра на будали“.

Накратко, окрехкостител (в областта на медицината, икономиката, социалното планиране) е някой, който ви кара да участвате в изкуствени политики и действия, където *ползите са малки и видими, а страничните ефекти вероятно тежки и невидими*.

Съществува медицинският окрехкостител, който се намесва прекомерно, като отрича естествената способност на тялото да се изцелява и ви дава лекарства с възможни твърде силни странични ефекти; политическият окрехкостител (интервенционистът и социално планиращият), който бърка икономиката с перална машина, която постоянно трябва да бъде поправяна (от него) и я вдига във въздуха; окрехкостителят психиатър, който дава лекарства на деца, за да „подобри“ интелектуалния и емоционалния им живот; майката окрехкостител

от предградията; финансовият окрехкостител, който кара хората да използват модели на риска, които разрушават банковата система (а после ги използва отново); военният окрехкостител, който разстройва комплексните системи; прогнозиращият окрехкостител, който ви насърчава да поемате повече рискове, и много други.*

Наистина на политическата реч ѝ липсват идеи. Политиците в речите, целите и обещанията си се целят в скромните концепции за „издръжливост“, „солидност“, а не антикрехкост и в хода на този процес смазват механизмите на растеж и еволюция. Не сме стигнали там, където се намираме понастоящем, чрез малодушната концепция за издръжливост. Още по-лошо, не сме постигнали това, което сме, благодарение на тези, които са изготвяли политиките, а благодарение на охотата за поемане на рискове и правене на грешки на определена класа хора, които е необходимо да насърчаваме, защитаваме и уважаваме.

Когато простото е по-сложно

Една комплексна система, обратно на това, което смятат хората, не изисква прекалено усложнени системи и регулации и объркани политики. Колкото по-просто, толкова по-добре. Излишните усложнения водят до възпроизвеждащи се вериги от неочаквани ефекти. Поради непрозрачността, всяка намеса води до непредвидени резултати, след които следват извинения за „непредвидената“ страна на резултатите, после до следваща намеса, която да коригира вторичните ефекти и това довежда до експлозивна поредица от разклоняващи се „непредвидени“ реакции, всяка от които е още по-лоша от предходната.

И въпреки това в съвременния живот е трудно да се приложи простотата, защото тя е в противоречие с духа на определен вид хора, които се стремят към комплексност, за да могат да оправдават професиите си.

* Хайек не разпространява идеята си за органичното формиране на цените върху риска и нестабилността. За Хайек бюрократите са неефективни, не окрехкостители. Тази дискуссия започва с нестабилността и стабилността и ни доведе като страничен ефект до органичното формиране на цени. – Бел. авт.

По-малкото е повече, а обикновено и по-ефективно. Поради тази причина ще представя неголям брой трикове, инструкции и забрани – как да живеем в свят, който не разбираме, как *да не се боим* да работим с неща, които очевидно не разбираме и, най-вече, как да работим с тях. Още по-добре, как да се осмелим да погледнем невежеството си в очите и да не се срамуваме, че сме човешки същества – да бъдем агресивно и гордо човечи. Това обаче може да изисква някои структурни промени.

Предлагам всъщност пътна карта, която да промени създадените от човека системи, за да позволи на простото – и естественото, да поеме своя ход.

Постигането на простота обаче не е толкова просто. Стив Джобс стигна до извода, че „човек трябва да работи упорито, за да прочисти мисленето си и да го опрости“. На арабски съществува израз, който описва кратката и изразителна проза: *ако не се изисква умение да я разбереш, тя е майсторски написана.*

Евристиките са опростени емпирични правила, които правят нещата прости и лесни за изпълнение. Основното им преимущество обаче е, че потребителят им знае, че те не са съвършени, а просто удобни, и поради тази причина се заблуждава в по-малка степен за възможностите им. Те стават опасни, когато забравим този факт.

IV. ТАЗИ КНИГА

Пътуването към тази идея за антикрехкостта беше нелинейно.

Един ден внезапно осъзнах, че крехкостта, за която нямаше техническо определение, би могла да бъде изразена като нещо, което не харесва променливостта, и че това, което не харесва променливостта, не харесва и случайността, несигурността, безредието, грешките, стресовите фактори и т.н. Помислете за нещо крехко, например предмет в стаята ви, като стъклената рамка, телевизора или, още по-добре, порцелана в шкафове. Ако ги окачествите като „крехки“, вие по необходимост искате те да бъдат оставени на спокойствие, в тишина, ред и предвидимост. За подобен обект вероятно земетресението или

посещението на свръхактивния ви племенник няма да бъдат особено благоприятни. Освен това всяко нещо, което не харесва променливостта, не харесва и стресови фактори, вреди, хаос, случки, безредие, „непредвидени“ последици, неопределеност, и, най-лошото, време.

А антикрехкостта в известен смисъл произтича от това ясно формулирано определение за крехкост. Тя обича променливостта и всичко останало. Тя обича и времето. И ето, налице е мощна и полезна връзка към нелинейността: всичко нелинейно в отговор е или крехко, или антикрехко по отношение на определен източник на случайност.

Най-странното нещо е, че тази очевидна характеристика, че *всичко антикрехко мрази променливостта* и обратно, е останала изцяло извън научния и философския дискурс. Напълно. Изучаването на чувствителността на нещата към променливостта е странната бизнес специалност, на която съм посветил по-голямата част от зрелия си живот, две десетилетия – знам, че е странна специалност, обещавам да обясня по-късно. Основното ми внимание в тази професия беше насочено към идентифициране на обекти, които „обичат променливостта“ или „мразят променливостта“, така че трябваше само да разширя идеите от финансовия сектор, върху който се бях съсредоточил, към по-широкото виждане за вземане на решения при наличие на несигурност в различни области, от политическите науки, през медицината, до плановете за вечеря.*

И тази странна професия на хора, които работят с променливостта, се дели на два вида. Първата категория, хора от академичните среди, писачи на доклади и коментатори, които изучават бъдещи събития и пишат книги и изследвания и втората, практики, които вместо да изучават бъдещи събития, се опитват да разберат как обектите

* Техническият термин, който използвах за „мрази променливостта“, е „къса вега“ или „къса гама“, тоест „това, което ще претърпи вреди при нарастване на променливостта“ и „дълга вега“ или „дълга гама“ за нещата, за които променливостта ще е благоприятна. В останалата част от книгата ще използвам „къса“ и „дълга“, за да описвам съответно положителните и отрицателните излагания. Важното е, че тъй като никога не съм вярвал в способностите ни да прогнозираме променливостта, съм се съсредоточавал само върху въпроса как нещата реагират на нея. – Бел. авт.

реагират на променливостта (практиците обаче обикновено са твърде заети с практиката, за да им остава време да пишат книги, статии, анализи, речи, уравнения, теории и да бъдат отличавани от Висшите Констипирани и Почетни Академици). Разликата между двете категории е съществена: както видяхме, много по-лесно е да се разбере дали нещо бива увредено от променливостта и следователно е крехко, отколкото да се правят опити да се предвиждат събития като гигантските Черни лебеди, които нанасят вреди. Обаче само практиците (или хората, които вършат нещата) разбират спонтанно за какво става въпрос.

(Доста щастливото) Семейство на безредиеото

Един технически коментар. Продължаваме да твърдим, че крехкост и антикрехкост означават потенциална печалба или вреда от излагането на *нещо*, свързано с променливостта. Какво е това нещо? Много просто, то е член на разширеното семейство на безредиеото.

Разширено семейство (или свързана група) на безредиеото:

(i) несигурност, (ii) изменчивост, (iii) несъвършено, непълно познание, (iv) шанс, (v) хаос, (vi) променливост, (vii) безредие, (viii) ентропия, (ix) време, (x) непознатото, (xi) случайност, (xii) смут, (xiii) стресов фактор, (xiv) грешка, (xv) разпиляване на резултатите, (xvi) липса на познание.

Несигурността, безредиеото и непознатото имат напълно еднакъв ефект: антикрехките системи (до известна степен) се облагодетелстват от тях, а почти всички крехки системи биват „наказани“ от тях, дори и ако трябва да откриете последните в отделни сгради на университетските кампуси и някой философастер*, който никога през живота си не е поемал рискове, да ви информира, че „те очевидно не са едно и също нещо“.

* От лат. *philosophus* („философ“), и *-aster* („малък, частичен“), т.е. псевдофилософ, шарлатанин; от заглавието на едноименна пиеса на английския учен Ричард Бъртън (1577 – 1640 г.). – Бел. прев.

Защо точка (ix) – време? Времето е функционално сходно на променливостта: по-дълго време, повече събития, по-голямо безредие. Имайте предвид, че ако сте в състояние да претърпите ограничени вреди и сте антикрехки по отношение на малките грешки, времето донася вида грешки или обратните грешки, от които в края на краищата ще се възползвате. Това баба ви би нарекла просто опит. Крехкото се разрушава с течение на времето.

Само една книга

Това превръща тази книга в мой основен труд. Имам само една основна идея, чието развитие всеки път преминава на нов етап и последната крачка, тази книга, е по-скоро като голям скок. Възстановил съм връзката със своя „практичен аз“, душата ми на практик, тъй като това е сливане на цялата ми история на практик и „специалист по изменчивостта“ и интелектуалните и философските ми интереси в областта на случайността и несигурността, които преди това се движеха по отделни пътища.

Работите ми не са самостоятелни есета по конкретни теми, с начало, край и срок на годност; те са по-скоро глави, произтичащи от тази централна идея, които не се припокриват, основна част, съсредоточена върху несигурността, случайността, вероятността, безпорядък и какво да правим в свят, който не разбираме, свят с незрими елементи и качества, случайни и сложни, тоест как да вземаме решения в мрака. Основната част е озаглавена *Incerto* и се състои (засега) от трилогия плюс философско и техническо приложение. Правилото е, че дистанцията между случайна глава от дадена книга, например „Антикрехкост“, и друга случайна глава от друга книга, например „Надхитрени от случайността“, следва да бъде сходна с дистанцията между главите на една дълга книга. Правилото позволява основната част да обхваща различни области (като преминава през науката, философията, бизнеса, психологията, литературата и автобиографичните сегменти), без да изпада в излишества.

Връзката на тази книга с „Черният лебед“ следователно ще бъде следната: въпреки хронологията (и фактът, че тази книга довежда

идеята за Черния лебед до естествения и окончателния ѝ завършек), „Антикрехкост“ ще бъде основната творба, а „Черният лебед“ – нейно своеобразно теоретично „подкрепление“, може би дори предхождащо я приложение. Защо? Защото „Черният лебед“ (и предшественикът ѝ „Надхитрени от случайността“) бяха написани, за да ни убедят в ужаса на определена ситуация и работеха в тази посока, докато тази книга изхожда от позицията, че няма нужда хората да бъдат убеждавани, че (а) Черните лебеди доминират в обществото и историята (и благодарение на рационализацията* със задна дата, хората си мислят, че са способни да ги разберат); (б) в резултат от това не сме особено наясно какво се случва, особено в някои нелинейни ситуации, така че веднага можем да преминем към практическата работа.

Няма цена, няма убеждения

В съгласие с духа на всеки практик, правилото в тази книга е следното: ям това, което съм сготвил.

Във всеки ред, сътворен от мен в рамките на професионалния ми живот, съм писал само за нещата, които съм вършил, и рисковете, които съм препоръчвал на останалите да предприемат или избягват, са рискове, които самият аз съм предприемал или избягвал. Аз ще бъда първият пострадал, в случай че не съм прав. Когато предупреждавах за крехкостта на банковата система в „Черния лебед“, залагах професионално на срива ѝ (особено когато посланието ми не беше взето под внимание); чувствах, че иначе не би било етично да пиша за това. Това личностно ограничение е валидно по отношение на всяка област, включително медицината, техническите иновации и простите неща в живота. Това не означава, че личните преживявания на човек са достатъчен модел, от който може да се извади заключение за дадена идея, а просто, че личният опит на човек придава отпечатък на автентичност и искреност на мнението. Опитът е лишен от заблудата на непълните доказателства**, която откриваме в изследванията,

* Рационализация – психологически защитен механизъм, при който истинските мотиви за определено поведение се подменят с по-приемливи. – Бел. прев.

** *Cherry picking* (англ.) – подбирането само на доказателствата, които потвърждават дадена теза и игнориране на тези, които могат да я оборят. – Бел. прев.